

Bíró Magdolna

La tierra de fiestas

Egyház és állam Spanyolországban a Franco-rendszer idején

I. A katolikus vallás helyzete Spanyolországban

Spanyolországot még ma is az egyik legkatolikusabb állammak tartják világszerte. Ennek a ténynek történelmi előzményei vannak. Már a reconquistának is kereszties hadjárat jellege volt, amit a katolikus egyház támogatott. Később az egységesült Spanyol Királyságban, a katolikus királyok alatt még meghatározóbb lett a katolicizmus. Az uralkodók tudatosan törekedtek vallásilag homogén társadalom kialakítására. (1492 a zsidók, 1502 a mohamedánok, 1609 a moriszkók kiűzése). A katolikus vallás megtartotta későbbi századokban is a privilegizált helyzetét, s maga a katolicizmus is erős intézményrendszerrel rendelkezett az országban (pl. inkvizíció).

Az előzmények után érdemes megvizsgálni a hívők arányát a XX. században. Ahhoz, hogy a vallást gyakorlók száma még mindig magas, nagyban hozzájárult a Franco-rendszer. A Caudillo uralmának időszakában törvény írta elő a katolikus életformát, az állam és egyház összefonódott. (Erről majd még a későbbiekben szó lesz.) Lássunk néhány adatot a hívők megoszlásáról: (Adatok csak az 1970-es évektől vannak). Paul Heywood szerint 1975-ben a lakosságnak 64,5%-a gyakorolta aktívan a vallást. Ez a szám 1986-ra 40,9%-ra esett, s 1990-ben már csak 13%. Ezekkel az adatokkal szemben áll, hogy a lakosság 86%-a vallja magát katolikusnak napjainkban is. A megkérdezettek 81%-a hisz Istenben, de a fiatalok közül, a 18 és 24 év közötti korosztályból már csak 68%.

A felmérések szerint 55 és 60% között mozog azoknak a száma, akik alkalmanként, különböző ünnepeken elmennek a templom-

ba. 1990-ben a hívők 43%-a megy legalább egyszer egy hónapban misére. Megfigyelték, hogy régióként eltérések mutatkoznak vallásgyakorlásban: pl. Baszkföldön, Kasztíliaiban és Leonban magas az arány, ellenében a déli területekkel, ahol alacsony.¹ Toderó Frigyes szerint azonban a 60%-ot meghaladó templomba járási arány egyaránt jellemzi az iparilag fejlett északi régiót és a fejletlenebb területeket. (Ő a „Posible” című lap 1975. szeptember 18-i számának adatait vette figyelembe.) Kiemeli Dél-Spanyolországot, itt a lakosság nagy része mezőgazdasággal foglalkozik, ahol a templomba járási arány 20-40% között mozog, tehát meglehetősen alacsony.² Változás következett be a papság köreiből. Az 1960-as évek egyházi krízise éreztette hatását Spanyolországban is, egyre kevesebben választották hivatásul a papi pályát. A klerikusok életkora ma 30–60/70 év között mozog. Az idősebbek közül sokan mennek nyugdíjba. Viszont elégtelen a fiatal papok száma. Így az egyház nehezebben tudja ellátni morális és szociális feladatait. Ehhez hozzájárul a nagymértékű szekularizáció is. Megvizsgálták azt is, hogy azok, akik hivatásukká egyházi pályát választottak, milyen társadalmi rétegből származnak. A spanyol papok 53,5%-a parasztok vagy mezőgazdasági bér munkások gyermeke, 10,5%-a ipari és építőipari munkásoké, 9,3%-a tisztviselőké, és 4,3%-a származik a közép- és nagyiparosok, kereskedők rétegeiből.³ A százalékarányokból kitűnik, hogy elsősorban azok választják ezt a hivatást, akiknek társadalmi felemelkedést jelent.

Összegezve megállapíthatjuk, – annak ellenére, hogy az adatok Franco halála utáni felmérésekből származnak – a katolikus val-

lás jelentős helyet foglalt, illetve foglal el a spanyol társadalom életében. A vallás gyakorlásának arányai csak magasabbak lehettek a francoizmus alatt, amit az állam és az egyház összefonódása eredményezett.

II. Az állam és az egyház kapcsolata

A spanyol történelem folyamán szinte a XIX. századig természetes volt az állam és az egyház szoros kapcsolata, összefonódása. Ez annak köszönhető, hogy Spanyolország felfedezése összefügg a katolicizmussal. Paul Heywood megjegyzi, hogy az antiklerikalizmus alacsony szinten volt, s csak a XIX. században jelenik meg, amikor beindul a dinamikus politikai fejlődés is. A II. köztársaság alapítói (1931–1936) választják szét az egyházat az államtól. Különleges privilégiumait eltörlik, s széleskörű szekularizációba kezdenek. Ennek is köszönhető, hogy a spanyol polgárháború alatt (1936–1939) az egyház a felkelő „nacionalisták” oldalára állt. A püspöki kar 1937. július 1-én kiadott pásztorlevele kommunistaellenes keresztes hadjáratnak minősítette a polgárháborút, ennek első aláírója Spanyolország primása, Toledo érseke, *Isidro Gomá y Tomás* volt. Így vált az egyház a hadsereg mellett Franco-rendszer fő támaszává. Az egyháznak a polgárháború után fontos szerep jutott abban is, hogy az országot kivezesse a nemzetközi elszigeteltségből. Ebben nagy fontosságot tulajdonítanak az Actio Catholica szervezetének. (Az Actio Catholica a katolikus híveknek az egyházi hatóság irányításával működő szervezete. XI. Pius pápa hívta életre 1922-ben „Ubi arcano Dei” kezdetű enciklikájával. Feladata a hívek tömörítése, a katolicizmus terjesztése. Mindig valamely egyházközösséghez vagy egyházmegyéhez kapcsolódik, legfelső szerve az országos központ. A különböző országok központjai kapcsolatban állnak egymással. A szervezet széleskörű közéleti tevékenységet lát el, pl. könyvkiadás.)⁴

Felajánlották Francónak, hogy tökéletes állampolgárokat fognak nevelni. 1945-ben az Actio Catholica elnöke lett a külügyminiszter, *Alberto Martín Artajo* személyében. Ő már 1938 óta járta a külföldi országokat, hogy népszerűsítse az új spanyol rendszert. Ugyanezt a célt szolgálta az is, hogy a különböző katolikus szervezetek tagjai sokat jártak külföldre. Két katolikus kongresszust is rendeztek Spanyolországban, az egyiket 1946-ban, (a Pax Romana ifjúsági katolikus világszervezetét), a másikat 1952-ben Barcelonában (eucharisztikus világkongresszust). A külpolitikai elszigeteltségből való kilépést jelentette az 1953-as év. Ekkor született meg a konkordátum a spanyol állam és a Vatikán között. (Másik jelentős esemény: szerződés az amerikai katonai támaszpontok létesítéséről Spanyolországban.) A konkordátum szimbolikus megpecsételése volt a kapcsolatok felvételének. Azért szimbolikus, mert már 1948-ban is volt nagykövete Spanyolországban a Vatikánban, *Ruiz Giménez* személyében. Ezzel a megegyezéssel a spanyol állam újabb jelentős privilégiumokat biztosított az egyháznak: pl. felügyelet az elemi állami oktatás felett is, a cenzúra joga, adóztatás. Már az 1945. július 17-én közzétett jogai a spanyol állampolgároknak tartalmazta, hogy a katolikus az államvallás. Eltörlték a válást, s a civil házasságot csak akkor engedték meg, ha egyik fél sem volt megkeresztelve. (Az emberek 99,3%-át megkeresztelték születésükor.⁵ Ezeket az intézkedéseket szigorúan vették, de később az 1970-es évekre fellazult a vallásos hit, az autokratikus családmodell, és vesztek me-revségükből a tradíciók is.

Az állam és egyház összeolvadását bizonyítja az a tény is, hogy a különféle katolikus szervezetekben tevékenykedő értelmiségiek állami tisztségeket kaptak és a rendszer érdekében fejtették ki politikai tevékenységüket. Ezeket a politikusokat nevezi Toderó Frigyes „kereszténydemokratáknak”, ők

azok, akiket Franco bevont a kormányzásba, az egykori CEDA (Autonóm Jobboldal Spanyol Szövetsége) tagjaiból. Az ő időszakuk a kormányzásban 1956-ig tartott, amikor egy másik vallási szervezet nyert befolyást a politikában. Ez a szervezet az Opus Dei, amelyet még ma is valamiféle titokzatosság vesz körül.

III. Az Opus Dei

A szervezet 1928-ban jött létre. Alapítója *Josemaria Escrivá de Balaguer*, aki haláláig, 1975-ig a szervezet vezetője is volt. Az Opus Dei nem egyházi rend, hanem világi katolikusok meglehetősen zárt szervezete. Teljes neve „Isten műve és Szent Kereszt Papi Társaság”. *Escrivá de Balaguer* már életében szentként tisztelték, főművében, az „Út”-ban leírja a helyes hitélet alapjait. A könyv elmékedésre szánt gondolatok sorozata, amelyben utalásokat találhatunk maga a szervezet alapelveire is. „Törtető vagy: tudásra, vezérszerepre áhítozol..., vakmerő vagy. Jó, rendben van..., amíg Krisztusért, szeretetből teszed. ... Ha hivatalos állást töltesz be bizonyos jogaid és kötelességeid vannak ezen állásból kifolyólag... Apostoli utadról letérsz, ha alkalomadtán, – vagy kifogásképpen – hivatalbeli kötelességedet elhanyagolva, más irányba buzgólkodsz. Ezáltal tekintélyt vesztesz, pedig éppen ez a »horgod«, mellyel embereket foghatsz. ... Nincs jobb hazafi a jó katolikusnál. – Szereti hazáját, de emellett a világ összes országának nemes törekvését is szívében viseli. Sajátjának tekinti a franciák dicsőségét, s mindaz, ami a németeket, olaszokat, angolokat, ..., amerikaiakat, Ázsia és Afrika népét büszkévé teszi, öröm számára is. Katolikus! Tág szív, nyitott szellem!”

Ezekből az idézetekből kiderül, hogy milyen elveket képviselt az Opus Dei a politikai életben. 1950-ben fogadta el a Szent-szék a szervezet alkotmányát. 1969-ben, amikor Rómában 169 képviselője összeült tanácskozássra, már 73 országban 50 ezer tag-

ja volt.⁶ *Escrivá de Balaguer* halálakor 5 kontinensen 60 ezer tagja, 1986–87-ben 75-95 ezer tagja volt.⁷ A szervezet eredményeinek elismeréseként II. János Pál pápa személyes prelatúrát biztosít az Opus Deinek Rómában. A szervezet alapítóját 1990. április 9-én szentté avatták.

IV. Az Opus Dei részvétele a kormányzásban

A szervezet tagjainak nagyobb részét vezető értelmiségiek és technokraták alkották. Ugyanis ez a rend nem követelt szerzetesi szigort és életformát tagjaitól. A tagok általában titokban tartották hovatartozásukat, ezért is nevezték őket „vallásos szabadkőműveseknek”. A szervezet 1957–73 között hozálátott ahhoz, hogy politikai engedmények árán a Franco-rendszerben megszerezzék az erkölcsi, szellemi és társadalmi élet vezetését. Elsősorban az oktatás, az államigazgatás, a gazdaság vezető szféráiba és a tömegkommunikáció területére akartak betörni. Övék lett a legnagyobb spanyol privát hírügynökség, az Europa Press. Rendelkeztek könyvkiadó vállalatokkal és kereskedelmi rádióhálózattal (SER) is.⁸

A spanyol történelem ezen időszakával foglalkozó munkák általában az Opus Dei minisztereinek gazdasági tevékenységét szokták kiemelni. A magyar szerzők közül Gömöri Endre különös hangsúlyt fektet a szervezet azon szerepére, amelyet a rendszer utódlásának kérdésében kifejtett. Szerinte az utódlás szempontjából Franco szövetségesre lett a mélyen konzervatív opusdeistákban. Abban a kérdésben, hogy a szervezet befolyása csak az 1973-as *Carrero Blanco* ellen elkövetett merénylet után szűnik meg, minden történelmi munka megegyezik. Az opusdeisták először az 1957–62 között fennállt hatodik kormányban kaptak miniszteri tárcát. Természetesen már ezt megelőzően ott voltak a minisztériumokban. Az újonnan kapott tárcák a külkereskedelmi és gazdasági

minisztereké voltak. A posztokat *Alberto Ullastres* közgazdász és történész, valamint *Navarro Rubio* pénzügyi és bankszakember látták el. Az elnöki államtitkárság élén állt a szintén opusdeista *Carrero Blanco*. Jellemző adat a szervezet befolyására, hogy 18 bankot, biztosítótársaságot és pénzintézetet tartott a kezében, ezen felül 14 kiadvóvállalatot, és 5 napilapot is. (Vaillant „A szent Maffia – az Opus Dei dossziéja” című művéből.) Az új kormány 1959 júniusában hozta nyilvánosságra a Stabilizációs Tervet. Kidolgozói az Opus Dei technokratái voltak. Céljuk az autarchia felszámolása volt a technokrata racionalizmus eszközeivel. Drasztikus eszközökkel felléptek az infláció ellen, illetve a külkereskedelmi mérleg deficitjét akarták csökkenteni. Raymond Carr szerint ez a terv lendületet adott a gazdaságnak, s úgy tudott funkcionálni, mint egy modern neokapitalista gazdaság. 1962-ben Franco átalakította a kormányt, így jött létre a hetedik kormány. Ullastres és Rubio megtartotta posztját, helyükön maradtak a szervezet szimpatizánsai is, Canovas földművelésügyi és Vigon munkaügyi miniszter is. Az iparügyi miniszter tárcáját az opusdeista *Gregorio Lopez Bravo* kapta meg. Fraga Irabarne lett a tájékoztatási és idegenforgalmi miniszter, ő nem volt opusdeista, de a politikában egyfajta liberalizációt képviselt. *Laurcano Lopez Rodót*, aki eddig az elnöki államtitkárságon dolgozott, a Tervgazdasági Intézet vezetőjének nevezték ki, ő szintén a szervezetet képviselte. Ez a kormány dolgozta ki 1963-ban a Fejlesztési Tervet. Ez a tervzet francia mintára készült. Megnyitották Spanyolország határait, megindult a tőke beáramlása. Ugyanakkor szigorúan ellenőrizték a külföldi beruházásokat. A spanyol fejlődés mértéke ebben az időben lehaladta Japánét. Az 1960-as évek konjunktúráját Franco a saját propagandájában felhasználta, mint az általa megteremtett béke eredményét.

A spanyol baloldal (pl. Santiago Carillo kommunista főtitkár) és más szerzők (pl. Gömöri Endre) úgy vélekednek, hogy a növekedés csak a szolgáltatóiparban következett be, illetve a külföldön dolgozó spanyol vendégmunkások hazautalt pénzei hoztak fellendülést. Raymond Carr szerint az opusdeisták gazdaságpolitikája, az iparosítás és az USA által nyújtott segély együttesen eredményezték a fejlődést.

Az Opus Dei technokratái liberalizálták a gazdaságot, és ez nehezen volt összeegyeztethető az állam tekintélyuralmi rendszerével. Az opusdeista kormányzás egész ideje alatt állandó volt a szervezet és a falangista „Mozgalom” között az ellentét. Az 1969-ben kirobbant „Matesa”-botrányt, amelybe az Opus Dei tagjai is belekeveredtek, a „Mozgalom” egyik minisztere (a későbbi Partido Popular alapítója), *Manuel Fraga Irabarne* tárta nyilvánosság elé. A Matesa egy textilgyár volt, melynek terjeszkedését az állami kézen lévő Banco de Credito Industrial finanszírozta, s a cégnek átutalt 200 millió dollárt a vállalat vezetői elsikkasztották. A vezetőség tagjai között is voltak opusdeisták, belekeveredett Lopez Rodo és Navarro Rubio is. (Kiderült, hogy a pénzből a szervezet navarrai egyeteme és barcelonai főiskolája is kapott.) Az ügy végeredménye az lett, hogy az opusdeista Espinoza San Martin pénzügyminiszter bíróság elé került, Navarro Rubiót aki már akkor a Nemzeti Bank elnöke volt, leváltották. Mégis, e hatalmas botrány ellenére az 1969–73 között fennálló kormánynak kilenc tagja tartozott a szervezethez, s befolyásukat csak a már említett 1973. december 20-án elkövetett ETA-mérséklet után veszítették el az állami életben.

V. Az egyház kivonulása az állami életből

Amint láthattuk, az Opus Dei, mint katolikus szervezet 1973-ig részt vett a Franco-

rendszer politikájában. Ezzel szemben az egyházban érezte hatását már az 1960-as években a II. Vatikáni Zsinat (1962-65). A zsinat értelmében az egyháznak nem az állami étellel kell foglalkoznia, hanem inkább a szociális problémákat kellene orvosolnia. Ekkor jön létre a kapcsolat Spanyolországban egyház és a baloldal között. 1973 februárjában fogadja el a Püspöki Kar *Az egyház*

és a politikai közösség című dokumentumot, amelyben állást foglalnak a társadalmi megbékélés és az emberi szabadságjogok mellett.

Természetesen az egyház nem távolodik el teljesen a politikától, képviselteti magát, főleg a jobboldali pártokban, az UCD-ben (Union de Centro Democrático) és a néppártban (Partido Popular) a Franco-rendszer megszűnése után is egészen napjainkig.

Felhasznált irodalom

- ☐ ANDERLE ÁDÁM: *Opus Dei. Világszervezet – világstratégia*. Népszabadság, 1991. aug. 10.
- ☐ ANDERLE ÁDÁM: *Spanyolország története*. Bp., 1992, Móra.
- ☐ CARR, RAYMOND: *Modern Spain*. Oxford University Press, 1983.
- ☐ CARILLO, SANTIAGO: *Mi jön Franco után?* Bp., 1969, Gondolat.
- ☐ ESCRIVÁ DE BALAGUER, JOSEMARÍA: *Út*. Bp., 1991, Szent István Társulat.
- ☐ GÖMÖRI ENDRE: *Franco bomló öröksége*. Bp., 1975, Kossuth.
- ☐ HEYWOOD, PAUL: *The Government and politics of Spain*. London, 1995.
- ☐ TUÑÓN DE LARA, MANUEL: *La España del siglo XX*. Laila, Barcelona, 1981.
- ☐ TODERO FRIGYES: *Spanyolország 1939-1975*. Bp., 1975, Magvető.
- ☐ *Vallástörténeti kislexikon*. Bp., 1983, Kossuth.
- ☐ VILAR, PIERRE: *Spanyolország története*. Bp., 1984, Gondolat.

Jegyzetek

- 1 Heywood: i. m. 71. p.
- 2 Todero: i. m. 90. p.
- 3 Todero: i. m. 89. p.
- 4 Vallástörténeti kislexikon 7. p.
- 5 Gömöri: i. m. 129. p.
- 6 Anderle: *Opus Dei...* 22. p.
- 7 Uo.
- 8 Uo.

